

Gospodinjsko izobraževanje kot eno izmed sredstev za socialistično preobrazbo družine*

Živa Beltram

I.

Ker je pri nas še neobičajno, da se na konferenci, ki se loteva tako širokega vprašanja, kot ga načenja to naše današnje posvetovanje, dodeli gospodinjstvu tako vidno mesto, mislim, da je treba to najprej opravičiti in utemeljiti.

Zadnje čase se pri nas o gospodinjstvu govori in piše neprimerno več kot prejšnja leta. Tako v zvezi z našo zunanjo trgovino, ki uvaža najrazličnejše predmete za dom; v zvezi z domačo industrijsko proizvodnjo, ki je že zelo razširila svojo zmogljivost na tem področju, kakor tudi v razpravah o razvoju komunalnega sistema, ko se govori o povečanju števila uslužnostnih obratov, ki bi razbremenili gospodinjstva, o hišnih in potrošniških svetih, ki naj bi svojo dejavnost razvijali prav v tem smislu. Kljub vsemu temu pa drži eno, da je gospodinjstvo pri nas tudi še danes najbolj zaostal faktor v gospodarskem procesu, tako glede tehnike, organizacije in metod dela. Razumljivo je, da je takšno stanje ovira za naš celotni gospodarski razvoj. Zato je nujno potrebno, da ob kompleksnem proučevanju tega področja začnemo s sistematičnim reševanjem zadevnih vprašanj. Sedanja naša gospodarska politika nam samo omogoča, da se hitreje lotimo tega problema.

Prav zato, ker je gospodinjstvo postalo aktualno, ni nič čudnega, da se pri tem pojavljajo zelo različna, včasih prav čudna stališča o tem, kaj pravzaprav hočemo z vso to pomočjo gospodinjstvu in gospodinjam. To opozarja na dejstvo, da o gospodinjstvu, o njegovem mešču v našem družbenem in gospodarskem sistemu pojmi pri nas še niso razčiščeni. O tem je bilo že ob raznih prilikah marsikaj rečenega in napisanega. Zlasti pomemben v tej smeri je doprinos tov. Vide Tomšičeve. Kljub temu pa smo prepričani, da je to ostalo vse preveč zaprto v naše ženske kroge in ne moremo trditi, da bi to osvojili tudi že pristojni činitelji in naša javnost. Po našem prepričanju je gospodinjstvo sestavni del našega gospodarstva, ki ga zlasti v socializmu ne smemo zapostavljati in izolirati od celotnega gospodarstva naše družbe. Vprašanje, kakšen ekonomski pomen ima gospodinjstvo, bom obravnavala kasneje, že zdaj pa moram poudariti, da je tudi s sociološko-etičnega vidika nujno, da začnemo s kompleksnim reševanjem tega problema.

Ni naloga tega referata, da bi izpolnil to vrzel v naši sociologiji in ekonomski teoriji — to je predvsem stvar naše univerze in inštitutov, kjer je delo že začeto. Vendar bom povzela nekaj misli, ki so glede gospodinjstva vsaj v grobem že razčiščene.

Gospodinjstvo obravnavamo z dveh vidikov: z ekonomsko-socialnega in tehničnega vidika.

* Iz posvetovanja Zveze prijateljev mladine LRS »O izobraževanju in vzgajanju staršev« dne 28. II. 1957.

Z vidika družbenega gospodarstva ima gospodinjstvo tri osnovne funkcije:

Prva njegova naloga je gospodarjenje z dohodki članov družine (oz. članov gospodinjstva, če gre za gospodinjski obrat, ki se ne krije z družino — n. pr. kolektivna gospodinjstva — razni domovi, internati) ali točneje: gospodarjenje s tistim delom dohodkov, ki so namenjeni zadovoljevanju osnovnih potreb po hrani, obleki, stanovanju. (To funkcijo lahko imenujemo tudi potrošnja, kar je sedaj bolj običajno, vendar manj točno.) Ni težko izračunati, da pomenijo ta sredstva, ki se kot dohodki članov družine trošijo v gospodinjstvu, kaj visok odstotek narodnega dohodka. Od tod zelo »moder« — in kljub temu zelo razširjen očitek gospodinjstvu, da »samo zapravlja«.

Druga naloga gospodinjstva z družbeno-gospodarskega vidika je reprodukcija delovne sile. Hrano, obleko, stanovanje — vse to potrebuje človek, da se spočit in okrepcan lahko vrne na svoje delovno mesto. Otroci pa potrebujejo to za svojo rast, da se razvijajo v nove delovne moči. Na ta člen javnost še najrajši pozablja in ga podcenjuje.

Tretja naloga gospodinjstva z istega vidika pa je organizacija dela v samem gospodinjstvu, to je delitev dela med družinskimi člani, urejevanje medsebojnih odnosov v pogledu pravic in dolžnosti, vzgoja odraslih članov in otrok za pravilne medsebojne odnose.

Drugi vidik, s katerega obravnavamo gospodinjstvo, je tehnični: s kakšnimi delovnimi sredstvi in metodami opravljajo ljudje tista dela, ki jih zahteva gospodinjstvo. Tu se odpira celo obširno področje gospodinjske tehnike, ki obsega razpored prostorov, opremo, veliko in drobno orodje, stroje, kurjavo, vodo, električno energijo, kemikalije, živila, tekstil — in metode za njih pripravljanje in uporabo. V tem je zajeto tudi pripravljanje hrane — kuhanje. Ker je že to samo po sebi zelo obširno področje tako glede pomena za človeško življenje in zdravje kot glede časa, dela in sredstev, ki jih zahteva, ni niti tako čudno, da se pojmovanje gospodinjstva tako pogosto reducira prav na kuhanje in vse, kar je z njim v zvezi.

Teh nekaj zelo splošnih ugotovitev velja za vse povprečno razvite industrijske dežele že precej dolgo. Veljajo tudi za kmečka gospodinjstva, in sicer tem bolj, čim bolj je razvita blagovna proizvodnja (pri zaostalem, anarhičnem kmečkem gospodarstvu je teže razmejiti proizvodnjo in potrošnja kakor tudi gospodinjsko od gospodarske dejavnosti).

V naših razmerah je za gospodinjstvo značilno to, da razvoj znanosti in tehnike ustvarja vedno nove pogoje, ki nam omogočajo, da po številu in obsegu lahko neprestano zmanjšujemo in poenostavljamo tista dela, ki se danes še vedno opravljajo v gospodinjstvu. Ne samo tkanje in peka kruha, tudi pranje, krpanje in deloma kuhanje samo se že da prenesti na družbene obrate in industrijo. Hkrati pa nudi industrija nove materiale za obleko, opremo, čiščenje, ki so trpežnejši in nam prihranijo marsikatero uro mučnega dela.

Ta svetovni razvoj plodov človeškega dela in razuma, v katerega se uspešno vključuje tudi naše gospodarstvo, pomeni objektivno osnovo za vse to, kar pri nas zavestno hočemo in ustvarjamo. Vzporedno z razvojem industrije se razvijajo nove oblike našega družbenega življenja. Družbeno upravljanje na vseh področjih prenaša pravico odločanja in odgovornost od države na posameznika in na skupine državljanov. V okviru družbenega upravljanja se razvijajo tudi hišni in potrošniški sveti in nastajajo nove komunalne skupnosti.

V tem živem procesu moramo vedeti, kaj hočemo tudi glede razvoja gospodinjstva. Hočemo, da bo vsaka žena, ki si tega želi, lahko izbirala in opravljala

svoj poklic, ne da bi se ji bilo treba odreči družini in materinstvu. Zato je potrebno, poleg vsega, kar je že rešeno z zakonodajo ter z organizacijo zdravstvene službe in socialnega zavarovanja, skladno z rastjo naše gospodarske moči misliti na ustanove za pomoč družini: šolske kuhinje, otroške vrtce, mehanizirane javne in hišne pralnice, gospodinjske servise vseh vrst, proizvodnjo resnično praktičnega orodja, dobrih konzerv, raznovrstne konfekcije, dobro organizacijo trgovske mreže.

Objektivni pogoji za uresničevanje pomoči družini se razvijajo, ostalo pa je odvisno od zavestnega hotenja, tako imenovanega subjektivnega faktorja. In kdor se je za ta vprašanja že postavil kjer koli, se je lahko prepričal, da s tem subjektivnim faktorjem ne gre tako lahko. Miselnost tistih, ki jim godi, da nekdo živi samo zato, da jim streže, ima pri nas še veliko moč.

II.

Delo ZŽD in CZNG v smeri gospodinjskega napredka

Da bi objektivne pogoje, ki so že dani, čim uspešneje izkoristili ter obenem pospeševali njih širjenje, za to si prizadevata tudi Zveza ženskih društev (ZŽD) in Centralni zavod za napredek gospodinjstva (CZNG). Naša dejavnost v zvezi s tem ciljem se razvija v več smeri.

a) Ženska društva, sekcije zadružnic, okrajni zavodi ali občinski centri za pospeševanje gospodinjstva so pobudniki in aktivni sodelavci pri ustanavljanju vseh takih družbenih obratov, ki služijo gospodinjstvu in družini za olajšanje dela.

b) V raznih oblikah — z neposrednimi stiki, kakor tudi preko tiska in radia spodbujamo proizvodnjo, da bi izboljšala in razširila izbor predmetov, ki pomenijo za gospodinjstvo prihranek truda in časa. To dejavnost razvija zlasti CZNG, ki si je že nabral nekaj pozitivnih izkušenj, toda prav tako je imel dovolj prilike prepričati se o težavah, ki so marsikdaj povsem subjektivnega značaja.

Ta namen, da javnost, proizvajalce in trgovino opozori na probleme, ki se pojavljajo v gospodinjstvu, je imelo tudi posvetovanje o prehrani, ki ga je organizirala ZŽD decembra 1955 in kateremu so sledila podobna, po udeležbi in vsebini zelo široka posvetovanja po malone vseh okrajih.

c) Med ostalim je v delu tudi predlog za uvedbo gospodinjske stroke v nomenklaturo poklicev, čemur bo nujno sledila organizacija gospodinjskih strokovnih šol in tečajev, sistemizacija delovnih mest v gospodinjskih obratih in s tem dvig strokovne kakovosti dela v teh obratih ter nove možnosti poklicne kvalifikacije za mnoga dekleta in žene.

III.

Posebno mesto v okviru dejavnosti ZŽD in CZNG pripada gospodinjskemu izobraževanju. To se odvija v dveh smereh:

a) Prva smer je prevzgoja miselnosti glede na pojmovanje o gospodinjstvu in njegovem mestu v celotnem našem gospodarstvu ter o novih porazdelitvah dela med člani družine v okviru gospodinjstva. V ta namen bo treba čimprej skupno z ekonomsko fakulteto izvršiti razne analize, ki naj bi z različnih

aspektov pokazale splošno zaostalost našega gospodinjstva za drugimi gospodarskimi panogami in zapostavljanje te važne panoge gospodarstva. Proučujejo pa se že družinski proračuni in porazdelitev družinskih dohodkov na posamezne potrebe. Začelo pa se je tudi s proučevanjem tehnike v gospodinjstvu, proučevanjem načinov in organizacije dela, trošenja energije pri posameznih gospodinskih opravilih.

b) Druga smer pa je proučevanje prebivalstva — lahko rečemo sedanjih in bodočih staršev — v zdravi prehrani, dobrem gospodarjenju, v gospodinjstvu (o ekonomiki gospodinjstva).

Področje za sebe pa pomeni sistem strokovnega izobraževanja kot priprave na gospodinske poklice.

Gospodinsko izobraževanje je sicer po svojih oblikah in vsebini izrazito praktično poučevanje, vendar smemo trditi, da je z njim združeno pomembno vzgojno delo in da tudi v tem pogledu že lahko govorimo o prvih uspehih.

Najbolj množična oblika tega dela so kratki gospodinski tečaji, ki — združeni s praktičnim in nazornim poukom dela — učijo gospodinje, n. pr. v konzerviranju sadja in zelenjave ali mesa v gospodinjstvu. Organizirajo jih sekcije žena zadružnic, za strokovno podajanje snovi pa skrbi naša gospodinska pospeševalna služba Centralnega zavoda za napredek gospodinjstva preko okrajev do občin, kjer tudi ponekod že delajo gospodinski centri. Takih tečajev je bilo samo v tej sezoni, t. j. od avgusta 1956 do januarja letos okoli 800, z udeležbo nad 25 000 žena in deklet. Če je vsaka žena shranila doma samo 11 sadja in zelenjave za zimo in očuvala pred kvarom le 5 kg svinine, so to že lepe številke, ki v prehrani prebivalstva nekaj pomenijo. In če gremo po naših vaseh, se bomo marsikje čudili, ko bo na mizi tudi sredi zime poleg zelja in repe fižol v stročju, paradižnik in sadni sok. Razen*take vrste kratkih tečajev, ki se bodo še širili na druge teme s področja prehrane (pripravlja se snov za kratke tečaje o mleku v vsakdanji prehrani), se vrši vsako zimo nekaj sto splošnih gospodinskih, šiviljskih in kuharskih tečajev. Čeprav je pomen vseh teh tečajev po naših vaseh prvenstveno v tem, da dvigajo kvaliteto prehrane, da pospešujejo proizvodnjo vrtnin in sadja ter pravilno izkoriščanje teh dobrin, vendar ne moremo trditi, da nimajo tudi določenega vzgojnega vpliva. Kmetici tudi s poukom o konzerviranju pomagamo, saj ona s tem opozarja svoje okolje na pomen gospodinskega dela. To pa v perspektivi le vodi k njeni razbremenitvi od težjih poljskih del in k spreminjanju njenega položaja v družini kot manjvredne delovne sile, s tem pa tudi k novim odnosom med ljudmi na vasi. Tu gre za kmečka gospodinjstva, kjer se ta vprašanja postavljajo drugače kot v delavskih in nameščenskih družinah. Istočasno pa se ta kmečka gospodinjstva spodbujajo k urejanju zadružnih pralnic, pekarn, sadnih sušilnic in drugih ustanov.

Glede svojega vzgojnega pomena pa vsekakor zasluži več pozornosti gospodinski pouk v šolah. Ta se opravlja v kmetijsko-gospodarskih šolah, ki jih je letos v Sloveniji 251 in za zdaj v 57 osemletkah oz. nižjih gimnazijah. Prvi pomen tega pouka je v tem, da so ga deležne deklice in dečki skupaj. Danes, ob drugem polletju lahko ugotovimo, da je led prebit. Še celo marsikdo, ki je sam neposredno udeležen pri stvari, se čudi, kako je to šlo lepo brez odpora. — To seveda kaže, da še bolehamo za predsodki glede mesta in vloge enega in drugega spola, predvsem pa, da premalo zaupamo mladini, ki se naprednim novostim še nikoli ni upirala. Dejstvo je, da se v marsikaterem našem kraju lahko na lastne oči prepričamo, kako se dečki lotevajo kuhanja, pranja in

čiščenja. Ne samo to! Marsikatera učiteljica gospodinjstva bo povedala, da se razvija med fanti in dekleti pravo tekmovanje. Mislim, da to ni slučaj. Ali ni že skrajni čas, da moška delovna sila prinese v gospodinjsko delo svojo — zgodovinsko pogojeno — in pridobljeno preciznost, okretnost, preračunanost in s tem dvigne kvaliteto dela v gospodinjstvu? Sodobno gospodinjstvo — seveda na stopnji višjega standarda, kot je naš današnji povprečni standard — s svojo tehniko zelo pospešuje ta proces.

Mladina, ki se že sedaj vzgaja v tem smislu, ne čaka, da bo pridobljeno znanje uporabila takrat, ko bo ustanovila lastno družino. Ne samo bodoči starši, tudi sedanja otroci vplivajo na spreminjanje duha v družinah. Tako bo šola, seveda ob načrtnem opozarjanju gospodinjskih učiteljic in ob sodelovanju staršev, prej ko slej pripomogla do drugačne razdelitve dela v družini, do pravilnega vrednotenja materinega truda in do njene razbremenitve.

Pouk gospodinjstva v šolah ima še v enem smislu velik pomen: velika važnost se pri njem posveča vzgoji gospodarnosti. Izhajajoč iz prepričanja, da je za razvoj socializma, ki mu je podlaga gospodarska moč, potrebno začeti vzgajati državljana — proizvajalca in potrošnika že od mladih nog — se pri predmetu gospodinjstva učenci navajajo na računanje s časom in energijo, z blagom in denarjem. Ne začenjajo pri tovarni, ki je za desetletnega otroka abstraktna stvar, tudi če jo je že kdaj videl znotraj, ampak pri njegovi lastni malici, pri čevljih in obleki. S tem, da je ta pouk navezan na šolsko kuhinjo, šolski vrt in domačo prakso, nam kaže prve obrise te nove bodoče celote, brez katere si reformirane šole ne moremo zamisliti in ki se na drugi strani tako zelo sklada z našimi zahtevami po razbremenitvi gospodinj.

Ti prvi poskusi z uvedbo pouka gospodinjstva v našo osemletno šolo so konkretni prispevek ZŽD k šolski reformi, seveda ob razumevanju in podpori posameznikov v okrajnih prosvetnih organih in delavcev na šolah.

Ne da bi prikrivali vse začetne slabosti in pomanjkljivosti, imamo tu dokaze, da je misel dobra in izvedljiva. Glede vključitve tega predmeta v učni načrt reformirane osemletke še ni rečena zadnja beseda — kot ne za celo vrsto drugih vprašanj. Toda že po vsem tem, kar je doslej rečenega, vemo, da bo povsod, kjer bo za to živa potreba in razumevanje, možno gospodinjski pouk izvajati in s tem uspešno delati za prevzgojo staršev.

Ker že govorimo o perspektivah našega razvoja oz. o nekaterih pojavih, ki jih ta prinaša, se nakazuje še eno vprašanje, ki sicer ni v neposredni zvezi z gospodinjskim izobraževanjem, je pa prav pomembno za izboljšanje stanja v naših družinah. To je vprašanje spremembe in poenotenja delovnih urnikov.

Vsestranski razvoj — reševanje problema šolskega prostora, ustanavljanje šolskih in obratnih kuhinj, razvijanje uslužnostnih ustanov v okviru komunalnih skupnosti — vse to bo postopoma ustvarilo pogoje za uvajanje enotnega delovnega urnika za tovarne, ustanove in šole, kateremu bi se seveda moral prilagoditi tudi urnik trgovin in prevozov. Ta urnik naj bi bil nedeljen, s kasnejšim začetkom in z opoldanskim odmorom za kosilo izven doma. Prednosti takega sistema so številne in nesporne. Vsi gredo istočasno zdoma in se vrnejo domov. — S tem odpade kup težav v vzgojnem, ekonomskem in zdravstvenem pogledu, na delu so ljudje v najboljšem dnevnem času, v prehrani imajo red; zato več proizvajajo, več zaslužijo in v prostem času ne trošijo sil v lovu za postranskimi zaslužki. Seveda je to pesem bodočnosti — a nekoč jo bomo začeli peti. Zakaj ne bi začeli postopoma? Najprej naj začne tisti industrijski center, ki mu bo prvemu uspelo spraviti vse otroke v eno izmeno. Težka

podoba, ki je danes še zelo značilna za naše družine: kronično utrujena, nerazpoložena mati, ki lovi svoj čas vedno za rep, otroci in gospodinjstvo brez pravega reda in »poglarav družine«, ki išče izhoda iz tega kaosa rajši zunaj kakor doma, bo z uredništvom te zamisli — ki seveda ni nič novega po svetu — počasi izginila.

Teh vprašanj ne rešujejo samo »vsemogočni in edino zveličavni ekonomski zakoni« — kot pogosto čujemo — potrebno nam je zavestno, organizirano prizadevanje, ki pomaga ločiti bolj važno od manj važnega, kadar investiramo, in dobro od slabega, kadar učimo ljudi.

Med zakoni

Nekaj novosti v

Dr. B

Nova Jugoslavija je že kr načelo, da so zakonska zveza. Že leta 1946 je izdala Zakon državo enotno) uredila še razm S tem je nova Jugoslavija v uredila rodbinsko pravo, česar stara Jugoslavija ni zmogla ves čas svojega obstoja, dasi je v svoji ustavi prav tako razglašala, da so zakonska zveza, družina in mladoletniki pod varstvom države.

Na svojem zasedanju je Zvezna ljudska skupščina v Beogradu dne 7. decembra 1956 sprejela tri pomembne zakone, ki so vnesli v naše rodbinsko pravo napredne spremembe. Na tem zasedanju so zvezni poslanci izglasovali zakon o spremembi in dopolnitvi Temeljnega zakona o razmerju med starši in otroki in Zakon o pravnem postopku z uvodnim zakonom. Prvi zakon je razglašen v 53. številki Uradnega lista FLRJ z dne 26. XII. 1956, druga dva zakona pa v 4. številki Uradnega lista FLRJ z dne 23. januarja 1957.

I.

Prvi zakon spreminja 25. čl. Temeljnega zakona o razmerju med starši in otroki, ki se glasi takole: »Tožbo zaradi ugotovitve očetovstva do nezakonskega otroka lahko vloži v 5 letih po otrokovem rojstvu v njegovem imenu mati, če izvršuje roditeljsko pravico, oz. skrbnik s privoljenjem skrbniškega organa, otrok pa v petih letih po svoji polnoletnosti«.

Zaradi tega predpisa se je zgodila marsikatera krivica. Nedavno je naša revija »Mladi svet« opisala krivico, ki se je zgodila 28-letni Mariji, nezakonski materi, ko je po poteku 5 let tožila šoferja Mata iz Srbije zaradi ugotovitve očetovstva in plačila preživnine za njunega otroka. Dasi je prvo sodišče »ugotovilo, da je Mate oče njenega otroka, in odredilo, da mora plačevati zanj 600.— din mesečne preživnine«, je višje sodišče ugodilo Matejevi pritožbi, češ da je

v pravu

v njej razglašeno varstvom države. je (za vso zvezno tvo in posvojitev. ro države enotno